

Висока школа струковних студија за васпитаче и пословне информатичаре – *Сирмијум*, Сремска Митровица;
Институт за педагошка истраживања, Београд

DOI 10.5937/kultura1756176K

УДК 371.3::73/76

37.036-057.874

оригиналан научни рад

НАСТАВА ЛИКОВНЕ КУЛТУРЕ И УЛОГА НАСТАВНИКА ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ УЧЕНИКА

Сажетак: У раду смо били усмерени на проучавање начина на које ученици основних школа доживљавају наставу ликовне културе и рад наставника. Занимало нас је како ученици процењују тежину и занимљивост предмета Ликовна култура, колико су задовољни радом наставника и колико је рад наставника допринео да им предмет буде лакши и занимљивији за учење. За потребе истраживања конструисан је упитник који је садржао питања затвореног и отвореног типа. Налази истраживања показују да највећи број ученика процењује наставни предмет Ликовна култура као осредње занимљив и веома лак, али и да ученици сматрају да наставник у значајној мери доприноси занимљивости и нивоу тежине самог предмета. На занимљивост и ниво тежине предмета у највећој мери утичу: начин обраде градива, начин рада наставника и разноврсност задатака који се постављају ученицима. Добијени резултати сугеришу да су професионалне компетенције наставника кључни фактор успешне реализације наставе.

Кључне речи: рад наставника, улога наставника, ставови ученика, основна школа, ликовна култура

*Увод и научно теоријски оквир*¹

Јединствени став савремених аутора који се баве естетским васпитањем јесте да уметност има изузетан значај за целокупан развој личности и да се може подучавати као један од вишеструких начина посматрања и изражавања света који нас окружује². Ликовна уметност представља процес визуелног сазнавања, процес преобликовања запаженог у емоцијама праћеном процесу, облик међуљудске комуникације³. Кроз њу се могу усвајати знања, ставови, вештине, развијати креативност, стицати способност саморегулације, отвореност за нова искуства⁴. За разлику од уобичајених школских искустава учења, у којима се траже исправни одговори, уметност дозвољава богатство решења, промишљање изван оквира. Уметнички процес представља процес сједињавања властитог бића и околине, а образовна искуства „део ланца који повећава потенцијал за још више искуства, или знања о нечему другом”⁵. У том контексту, ликовна уметност може да учествује у изградњи интуиције и имагинације до јединствених форми изражавања и комуникације. Шкорц⁶ истиче посебну важност њене тзв. процесно трагичке природе. Наиме, процес је отворен, без почетка и краја, у њему не постоји коначан одговор, већ једино „процес одговарања који отвара нова питања”⁷.

-
- 1 Напомена: чланак је настао као резултат рада на пројектима *Од подстицања иницијативе, сарадње, стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву* (бр.179034) и *Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије* (бр.47008) чију је реализацију финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (2011–2017).
 - 2 Dahlberg, G., Moss, P. and Pence, A. (1999) *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care*, London: Falmer Press and Philadelphia; Day, M. and Eisner, E. (2004) *Handbook of Research and Policy in Art Education*, Arizona: National Art Education Association; Zimmerman, E. (2010) *Lowenfeld Lecture, Creativity Art Education: A Personal Journey in Four Acts*, Retrieved on 3 May 2017 from http://www.arteducators.org/research/lowenfeld_lecture_2010_enid_zimmerman.pdf; Galbraith, L. (2003) *The Promise and Importance of Research on Art(s) Teacher Education*, Arizona: National Art Education Association.
 - 3 Vigotski, L. S. (1975) *Психологија уметности*, Београд: Нолит.
 - 4 Кораћ, И. (2015) Ставови ученика основних и средњих школа о Ликовној култури, *Култура, часопис за теорију и социологију културе и културну политику*, бр. 147, Београд: Завод за проучавање културног развоја, стр. 242-257.
 - 5 Селаковић, К. и Милутиновић, Ј. (2013) Уметност као искуство – концепција Цона Дјуија, *Настава и васпитање*, бр. 62 (2), стр. 285.
 - 6 Шкорц, Б. (2012). *Креативност у интеракцији*, Београд: Мост арт.
 - 7 Исто.
-

Циљ организовања наставе ликовне културе јесте стицање трајних и употребљивих знања, развијање способности и вештина у ликовном изражавању, односно визуелној комуникацији. Програм предмета Ликовна култура у основној школи почива на процесу истраживачког учења и стварања, док структура програма уважава и прати развојне фазе учениковог ликовног изражавања и стварања, а од наставника захтева креативан и флексибилан приступ. Када се говори о настави ликовне културе, може се рећи да она почива на опажању, истраживању непосредне околине и уметничког дела, стваралачкој преради информација, подстицању сазнајних процеса, истраживању и вредновању⁸.

Ликовно-стваралачке способности ученика могу да дођу до изражаја у свим оним наставним и ваннаставним активностима у којима се од њих тражи иницијатива, продуковање великог броја идеја, флексибилност у мишљењу, толерантност за противречности и двосмислености⁹. Настава ликовне културе треба да омогући ученицима стицање естетских искустава кроз богатство и разноликост визуелних садржаја. Кључну улогу у подстицању ликовно-стваралачког израза ученика има предавач предмета Ликовна култура. У току наставног процеса, он треба да буде и у позицији сарадника, и саветника, и помагача, и организатора и водитеља, са јединственим задатком: одредити оптималну количину информација које могу бити асимиловане, пререструктурисане и које би покренуле ученика на стваралачки процес. Дакле, да би дао подстицај ученицима за креативно делање, наставник треба да обезбеди одређени ниво предавачких „изазова” и довољан степен аутономије (пружање могућности избора садржаја, временског распореда, партнера за рад, начина рада, разноврсности материјала за рад и сл.). Требало би да прати и подржава размену идеја унутар одељења или групе, да подстиче радозналост и стваралачку природу ученика.

Специфичност естетског феномена подразумева специфичност естетске комуникације, комплексност и индивидуалност ликовних појавности, што претпоставља и специфичност путева којима се овај феномен може достигати¹⁰. Нажалост, област ликовне педагогије није довољно теоријски и емпиријски истражена. О ликовној култури, њеном значају, месту и функцији у нашем образовно-васпитном систему

8 Службени гласник РС, 6/07, 2/10.

9 Korać, I. and Gutvajn, N. Support strategies for student art expression, in: *Researching paradigms of childhood and education, Book of selected papers*, eds. Prskalo I. et al. (2015), Zagreb: The Faculty of Teacher Education University of Zagreb, p. 110-118.

10 Karlavaris, B. (1991) *Metodika likovnog odgoja 1*, Rijeka: Hofbauer.

још увек постоје бројни неспоразуми и дилеме¹¹. У школској пракси, али и у широј јавности, садржаји овог наставног предмета не сматрају се довољно важним. У односу на друге наставне предмете, Ликовна култура је готово маргинализована.

Анализа релевантне литературе указује на то да су емпиријска истраживања фокусирана на утврђивање ставова ученика према предмету Ликовна култура у нашој земљи малобројна. Такође, не постоје пројекти који би се бавили истраживањем задовољства и опажања ученика радом наставника Ликовне културе и њиховом компетентношћу у реализацији наставних и ваннаставних активности. Поменути проблеми најчешће су испитивани као један од аспеката у оквиру обимнијих истраживања усмерених на проучавање ставова ученика према наставним предметима¹².

У истраживању које је спровео Хавелка¹³, испитивано је како ученици осмог разреда из различитих основних школа оцењују корисност, занимљивост, као и сложеност појединих наставних предмета. Испитивани су ставови ученика према: (1) учењу и настави; (2) корисности знања која се стичу у школи уопште и из појединих предмета; (3) раду на часовима; (4) интеракцији наставника и ученика, ученика и ученика; (5) школовању у школи. Анализа резултата истраживања, између осталог, указује на то да већина ученика (чак 80%) сматра предмет Ликовна култура изразито лаким за учење, а нешто више од половине њих (60%) сврстава га у категорију изразито или веома занимљивих наставних предмета.

У оквиру истраживања ставова ученика према проблемима и потребама школа у Србији које су спровеле Спасеновић и

11 Кораћ, И. нав. дело.

12 Бодрошки, Б. (1997) Чиниоци интересовања за наставне предмете, *Зборник радова са међународног симпозијума Истраживања у педагогији и андрагогији*, Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, стр. 69–73; Кораћ, И. (2008) *Положај и функција ликовне културе у односу на друге наставне предмете у основној школи*, Методички егземплари, Београд: УЛУС, стр. 14–60; Мирков, С. (2002) Неки чиниоци формирања ставова према наставним предметима, *Настава и васпитање*, бр. 5, стр. 383–399; Мирков, С. (2003) Узроци проблема у учењу код ученика основне школе, *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд: Институт за педагошка истраживања, бр. 35, стр. 151–165; Спасеновић, В. и Милановић Наход, С. (2001) Ставови ученика према проблемима и потребама наших школа, *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд: Институт за педагошка истраживања, бр. 33(1), стр. 389–407; Шкорц, Б. (2012) *Креативност у интеракцији*, Београд: Мост арт.

13 Исто.

Милановић Наход¹⁴, најпре је испитан однос ученика осмог разреда основних школа и ученика средњих школа према наставним предметима, а потом су истраживани и проблеми који се јављају приликом учења у настави. Однос ученика према датом градиву испитиван је преко следећих категорија: занимљиво градиво, преопширно градиво, неразумљиво градиво и тешко за учење, досадно градиво и непотребно градиво. Анализа резултата показала је да приближно половина испитаних ученика сматра да Ликовна култура треба да буде изборни наставни предмет, а постоји и мањи број ученика који градиво овог предмета сматра непотребним.

Истраживањем узрока проблема у учењу предмета Ликовна култура ученика осмог разреда основних школа, Мирков¹⁵ је утврдила да они као основне узроке наводе: предавања наставника, недовољно предзнање, незанимљиво градиво и недовољан рад. Позитиван став према Ликовној култури изражава скоро четвртина испитаних ученика, који већином имају одличну оцену из овог наставног предмета. Да не воли Ликовну културу изјављује 18.5% ученика, а међу њима је 37.1% оних са одличним општим успехом и 39.9% са врло добрим. Такође, више од трећине ове групе испитаника чине они са одличном оценом из поменутог предмета, а нешто мање са врло добром оценом. Анализом структуре и корелата интересовања за наставне предмете¹⁶ запазили смо да Ликовна култура спада у групу предмета код којих самопроцењивање способности од стране ученика има великог утицаја на њихово интересовање за тај предмет.

Предмет и циљеви истраживања. Полазећи од сложености наведене проблематике у вези са наставом ликовне културе, предмет истраживања био би проучавање начина на које ученици основних школа доживљавају наставу ликовне културе и рад наставника. Да би се то утврдило, постављени су следећи циљеви: 1) како ученици процењују сложеност и занимљивост предмета Ликовна култура; 2) колико су задовољни радом наставника и 3) колико је рад наставника допринео да им предмет буде лакши и занимљивији за учење.

Методологија истраживања

Узорак истраживања. Узорак истраживања је пригодан, што значи да су испитаници који су укључени у узорак били доступни за учешће у истраживању. У истраживању

14 Спасеновић, В. и Милановић Наход, С. нав. дело.

15 Мирков, С. нав. дело.

16 Бодрошки, Б. нав. дело.

је учествовало 215 ученика осмог разреда из 56 градских и сеоских основних школа у Србији, од чега је њих 115 из 30 градских основних школа а 100 из 26 сеоских основних школа. Испитани су ученици у основним школама које су раније учествовале у истраживањима ауторки рада и са којима је већ била успостављена сарадња. У односу на пол ученика, узорком је било обухваћено 105 дечака и 110 девојчица. Структура узорка према успеху показује да је просечан општи успех ученика у претходном (седмом) разреду био врло добар (4.15), док је просечан успех из Ликовне културе био одличан (4.80). У целини гледано, у свим школама које су биле обухваћене истраживањем, ниједан ученик није у седмом разреду имао мању оцену из Ликовне културе од оцене 3.00.

Инструмент истраживања. Истраживање је извршено на основу посебно конструисаног упитника који је садржао 5 питања затвореног и 3 отвореног типа. Питањима затвореног типа настојали смо да испитамо како ученици оцењују тежину и занимљивост предмета Ликовна култура и колико су задовољни радом наставника. Питањима отвореног типа настојали смо да добијемо ближе одговоре о томе на који начин је рад наставника Ликовне културе допринео да ученицима овај предмет буде лакши и занимљивији за учење, као и да испитамо разлоге због којих су ученици задовољни, односно незадовољни радом наставника на часовима Ликовне културе.

Кроз први део упитника прикупили смо податке о школи, месту где се школа налази, полу ученика, успеху ученика из предмета Ликовна култура и о општем успеху ученика у седмом разреду основне школе (укупно 4 питања).

Анализа података. У истраживању је коришћен неекспериментални корелациони нацрт уз коришћење методе попречног пресека. Поузданост коришћеног инструмената постигнута је израчунавањем *Cronbach's alpha* коефицијента. Као мера повезаности варијабли израчунат је коефицијент Пирсонове корелације и Пирсонов χ^2 . За утврђивање значајности разлика између варијабли коришћена је анализа варијансе.

Анализа резултата и дискусија

Мишљење ученика о нивоу занимљивости предмета Ликовна култура. Анализа резултата истраживања показује да највећи број испитаних ученика (51,9%) опажа Ликовну културу као осредње занимљив предмет, њих 39,2% као изразито занимљив, а 8,9% као сасвим незанимљив. Добијени

результати разликују се од резултата сродних истраживања¹⁷ из којих се види да највећи број ученика осмог разреда процењује Ликовну културу као изразито занимљив наставни предмет.

Анализом резултата се открило да нема статистички значајних разлика у полној структури у односу на занимљивост предмета Ликовна култура ($F(1)=1,662$; $p=0,192$). Такође, нису утврђене ни значајне разлике између ученика сеоских и градских школа у односу на процену занимљивости предмета ($F(1)=0,817$; $p=0,307$). Даље, из изнетих података се види да не постоји корелација између успеха ученика из предмета Ликовна култура у претходном разреду и процене занимљивости предмета ($r=0,022$; $p=0,752$). Треба имати у виду и податак да у узорку није било ученика који имају нижу оцену од оцене 3 (добар).

Поред тога, занимало нас је да ли постоји повезаност између општег успеха ученика и начина на који они процењују занимљивост предмета Ликовна култура. Утврђено је да постоји низак ниво корелације између општег успеха у претходном разреду и процене занимљивости предмета ($r= -.190$; $p=0.005$). Овај налаз указује на постојање тенденције, иако слабе, код ученика са бољим општим успехом да процењују Ликовну културу као мање занимљиву (у односу на ученике са слабијим успехом).

У нашем ранијем истраживању¹⁸ показало се да на процене ученика о занимљивости Ликовне културе утиче успех који су ученици постигли из овог предмета у претходном разреду. Највећи број ученика који су претходни разред завршили са врло добрим успехом (65,9%) и ученика који су претходни разред завршили са добрим успехом (59,4%) процењује Ликовну културу као изразито занимљив наставни предмет. За разлику од њих, одлични ученици се у мањем броју (38,1%) опредељују за овај одговор, а нешто већи проценат њих (41,3%) сматра да је то осредње занимљив предмет. После ученика са довољним општим успехом, који Ликовну културу процењују као сасвим незанимљив наставни предмет (што је мишљење 100% испитаника из ове категорије), највећи процентуални показатељ Ликовне културе као незанимљивог предмета налазимо управо код одличних ученика (20,6% њих у односу на 18,8% добрих и 11,4% врло добрих ученика који заступају исти став). Утврђена разлика је статистички значајна ($\chi^2(1)=14,303$; $p=0,026$).

17 Кораћ, И. нав. дело; Хавелка, Н. нав. дело.

18 Кораћ, И. нав. дело.

Интересантно је упоредити ове податке са подацима сличног истраживања (Havelka 1997) који показују да Ликовна култура спада у групу предмета који су занимљивији врло добрим и добрим ученицима него оним одличним.

Имајући у виду специфичности наставе ликовне културе, о којима је било речи у уводном делу овог текста, може да се претпостави да је Ликовна култура занимљивија ученицима који су склонији дивергентном мишљењу. Ови ученици, који се издвајају по свом креативном потенцијалу, постижу лошије резултате приликом школског учења, зато што се у школском контексту овај модел мишљења не подстиче и не вреднује у довољној мери. Наиме, у наставном процесу нашег образовног система најчешће се инсистира на меморисању чињеница и тзв. конвергентном мишљењу. Управо тестови знања почивају на конвергентном моделу мишљења, услед чега ученици који имају развијен овај тип мишљења показују боље резултате у школском учењу¹⁹. Дакле, чини се да школски контекст потенцира конвергентно мишљење, које није специфично за наставу ликовне културе, као и да наглашава „интелектуалну вербалну вештину као врхунску компетенцију”²⁰, те и ученици склонији овом моделу мишљења показују бољи успех. Све ово указује на потребу додатних истраживања како би се овај феномен боље расветлио.

Мишљење ученика о доприносу наставника занимљивости предмета Ликовна култура. Анализом резултата истраживања дошло се до тога да је највећи број ученика (45,3% њих) одговорио да је наставник веома допринео занимљивости овог предмета. Није занемарљив број ученика који сматра да је наставник мало допринео занимљивости предмета (36,4%). Ипак, постоје и они ученици (18,3%) који се изјашњавају да њихов наставник Ликовне културе није нимало допринео да се заинтересују за тај предмет. Не постоје статистички значајне разлике у процењивању доприноса предавача Ликовне културе занимљивости предмета ($F(1)=0,147$; $p=0,863$) од стране ученика основних школа у граду и основних школа у селу, ни значајне разлике у односу на пол ученика ($F(1)=0,436$; $p=0,090$).

Даље, испитивано је како ученици различитог општег успеха опажају допринос наставника Ликовне културе у томе да предмет буде занимљивији. Према добијеним подацима,

19 Максић, С. (2006) *Подстицање креативности у школи*, Београд: Институт за педагошка истраживања; Шкорц, Б. (2012) *Креативност у интеракцији*, Београд: Мост арт.

20 Исто, стр. 77.

ученици који имају бољи општи успех процењују да је наставник Ликовне културе мање допринео да предмет буде занимљив ($r = -.324$; $p = 0,01$), за разлику од ученика са slabijim успехом. Овакви налази могу указивати на већа очекивања успешнијих ученика у вези са подстицајима које дају наставници да би им овај предмет био занимљивији.

Ученици који су задовољнији радом наставника изражавају мишљење да им је овај предмет занимљивији ($r = 0,558$; $p = 0,01$) и више препознају да је сам наставник томе допринео. Добијени подаци иду у прилог констатацији да ученици очекују подстицај од стране наставника, препознајући његову улогу у повећању заинтересованости за овај предмет.

На основу анализе одговора ученика закључили смо да предмет чине занимљивим највише начин обраде градива и методе рада наставника (53%), теме које се на часу обрађују и разноврсност задатака (21,5%), степен самосталности ученика у раду (15%) и личне особине наставника (14,5%). Као илустрацију, наводимо исечак одговора ученика који се односи на начин обраде градива и методе рада наставника:

Наставник предаје на разумљив и занимљив начин ... Прво нам нешто прича о теми или слушамо музику, а онда нам разумљиво објашњава шта треба да цртамо или сликамо. Ради са свима у одељењу, увек одговара на наша питања, разговарамо. (ученик, градска основна школа).

Када је реч о темама које се на часу обрађују, ученици наводе да им је најзанимљивије када их наставник пита да сами предложе теме, када се договарају о избору теме или када наставник понуди више различитих тема и да могућност ученицима да направе избор. Поред тога, испитаници издвајају степен самосталности у раду као један од чинилаца повећања занимљивости овог предмета. У описима понашања наставника уочава се да ученици очекују да им предавач помогне када имају потешкоће приликом рецепције штива, али уједно очекују и слободу у раду. Што се тиче личности наставника, ученици највише уважавају следеће карактеристике: смисао за шалу, ведар дух, љубазност, отвореност, сталоженост. Дobili смо и одговоре ученика (2%) који се односе на важност спољашњег изгледа наставника (стил облачења, лепота и сл.). Сличне налазе уочили смо и у другим истраживањима извршеним код нас²¹. Наиме, методичка оспособљеност наставника процењена је као најважнији атрибут код ученика старијих разреда основне школе.

21 Крњић, С. (2002) *Социјални односи и образовање*, Београд: Институт за педагошка истраживања.

Резултати добијени у овом истраживању недвосмислено упућују на размишљање о програмском садржају овог наставног предмета и његовом начину реализације. Ако имамо у виду да је ликовна уметност стваралачка активност која је израз емотивног набоја, личног искуства и потребе за самозражавањем једнако код човека и ученика, онда је јасно да приликом школовања – неадекватни програмски садржаји и методе рада могу да пасивизирају и демотивишу ученика у стваралачком чину. Начин реализације програмског садржаја предмета Ликовна култура у великој мери је одређен педагошко-психолошком и методичком оспособљеношћу наставника. То у овом случају подразумева његову вештину да одабере наставне методе, средства и технике рада у складу са циљем часа, садржајем предмета, карактеристикама ученика, њиховим интересовањима, склоностима, контекстом у којем се час реализује.

Мишљење ученика о томе колико је предмет Ликовна култура тежак за учење и на који начин наставник може да допринесе да им предмет буде лакши за учење. Налази нашег истраживања указују на то да се највећи број испитаних ученика (71%) изјашњава да им је предмет веома лак за учење, њих 28% да је осредње тежак и 1% да им је веома тежак за разумевање. Не постоје статистички значајне разлике у односу на пол ученика ($F(1)=0,011$; $p=0,917$), али се анализом уочило да је овај наставни предмет тежи ученицима градских основних школа него ученицима сеоских основних школа ($F(1)=13,078$; $p=0,01$).

Овај податак нам је значајан ако узмемо у обзир да је улога наставника да организује и реализује наставу на тај начин да ликовна уметност буде приступачна свим ученицима. Наиме, наставникову психолошку, педагошку и методичку „зрелост“ чини управо његова способност да кроз заједничке активности са ученицима осмишљава, допуњује, интервенише на адекватан начин у активностима ученика које они нису у стању самостално да изведу и да интервенише у тзв. зони наредног развоја кроз индивидуализацију наставе²². Он треба да има у виду да међу ученицима истог узраста постоје индивидуалне разлике које се огледају у томе колико су они способни да перципирају, визуелно меморишу, развијају стваралачку имагинацију. Уколико наставник стално прати развој могућности ликовног изражавања и обликовања код његових ученика, утолико ће умети да препозна и потенцијал сваког појединачног ученика, моћи ће успешније

22 Кораћ, И. (2012). Компетенције наставника за реализацију наставних садржаја, *Настава и васпитање*, 61 (1), стр. 99–109.

да управља процесом подучавања, а тиме и да учини предмет лакшим за учење.

Надаље, према налазима нашег истраживања, највећи број ученика (45,3%) одговорио је да је наставник *веома допринео* да им предмет Ликовна култура буде приступачнији. Нешто мањи проценат ученика (36,4%) сматра да је њихов наставник мало допринео томе, а 18,3% њих се изјашњава да наставник Ликовне културе није нимало допринео да им предмет буде лакши за учење.

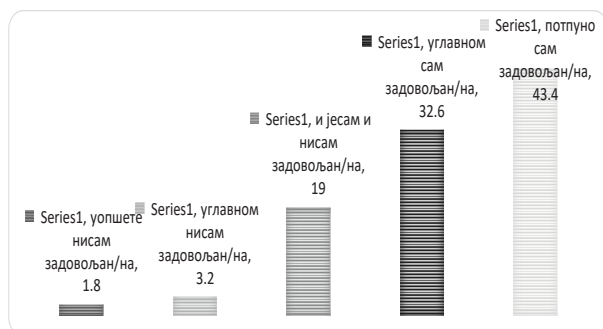
Питањима отвореног типа настојали смо да истражимо размишљања ученика о начину на који је наставник допринео да им овај предмет буде приступачнији. Највећи проценат ученика (77,8%) сматра да су кључни разлози због којих им је предмет лакши за учење – начин предавања и методе рада наставника. Један број ученика (12,6%) наводи да су пресудне теме које се обрађују на часу, док 19,2% њих наводи личне особине наставника. Ученици очекују од наставника пре свега јасно и прецизно излагање и дефинисање проблема, као и давање смерница за боље разумевање теме, док његове личне квалитете препознају као важне, али не у првом рангу. Ипак, не треба изгубити из вида да лични квалитети, као што су љубазност, ведар дух, учтивост и сл, чине наставника ефикаснијим у извођењу његовог примарног задатка, подучавања²³.

Дакле, из добијених података можемо да закључимо да не постоје статистички значајне разлике везане за то како ученици основних школа у граду и основних школа у селу процењују допринос наставника Ликовне културе тежини учења предмета ($F(1)=0,002$; $p=0,966$), такође ни значајне разлике у односу на пол ученика ($F(1)=2,755$; $p=0,098$), као и у односу на успех ученика ($F(1)=0,275$; $p=0,606$).

Повезаност задовољства ученика радом наставника на часу са њиховом проценом о занимљивости и тежини учења предмета Ликовна култура. Процентуална расподела одговора ученика у вези са њиховим задовољством радом наставника Ликовне културе на часу приказана је у Графикону 1. Највећи број испитаних ученика је потпуно задовољан (44%), а нешто мањи број (33%) се изјашњава да је углавном задовољан радом наставника Ликовне културе на часу. Неодлучно је 19% ученика, док је 2,2% ученика изјавило да углавном није задовољно, односно да уопште није задовољно (1,8%) радом наставника на часу.

23 Крњаић, С. нав. дело.

Графикон 1: Задовољство ученика радом наставника Ликовне културе на часу

Добијени резултати указују на то да је оцена већег задовољства радом наставника на часу повезана са проценом овог предмета као лакшим за учење ($r = -0.183$; $p = 0,01$). Иако статистички значајна, ова повезаност је слабог интензитета, док је много јача повезаност задовољства радом наставника са занимљивошћу предмета ($r = 0,558$; $p = 0,01$). Наиме, ученици који изражавају виши ниво задовољства радом предавача, процењују Ликовну културу као занимљивију. Дакле, (не)задовољство ученика начином на који наставник организује и реализује час Ликовне културе и како се односи према ученицима повезано је са начином на који ученици процењују занимљивост овог наставног предмета.

Образлажући свој одговор у вези са задовољством радом наставника на часу, ученици који су се изјаснили као веома задовољни наводе вештину предавача да добро објасни тему која ће бити обрађивана на часу, да их мотивише за рад, као и да оствари позитивну атмосферу на часу. Надаље, квалитет наставника Ликовне културе који ученици истичу јесте његова способност да реализује наставни процес тако да се осећају слободним да искажу своја интересовања, да размене мишљење. Поред тога, ученици препознају и вреднују наставничково залагање на часу:

Заинтересован је за рад, мотивише ученике, труди се, зна и воли свој посао, дозвољава нам да кажемо своје мишљење, уме да створи добру атмосферу на часу, понаша се као да је наш вршњак. (ученик, сеоска основна школа)

Као разлоге због којих су незадовољни радом наставника на часу Ликовне културе, ученици наводе следеће: предавања су незанимљива и неразумљива; настава се реализује само у учионици, без посете галеријама и музејима; критеријуми оцењивања су високи; контролни задаци су веома тешки; теме су незанимљиве. Пример:

Незанимљив наставник, учим предмет као историју, а не би требало тако. (ученик, градска основна школа)

Из одговора испитаника може се закључити да ученици, између осталог, очекују од наставника да одржава ред и дисциплину у одељењу. Наиме, ученицима смета ако предавач није ауторитет и ако је *мекан, не држи ствари под контролом*. Смета им недисциплина услед које наставник примењује репресивне мере, а које уједно кваре позитивну слику о њему:

Наставник није ауторитет, стално је галама и недисциплина на часу, наставник излази са часа. (ученик, градска основна школа).

Наставник се често дера на нас, треска дневником и непријатан је. (ученик, градска основна школа)

Наведени одговори ученика отварају поље могућег деловања наставника Ликовне културе у доменима избора и начина презентације садржаја, мотивисања ученика, начина оцењивања, креирања пријатнијег окружења за рад, подстицања слободе изражавања и критичког дијалога. Коначно, савремено конципирана настава ликовне културе захтева креативне наставнике који прате нове тенденције у образовању и који поред знања о овој области треба да имају педагошко-психолошке и дидактичко-методичке компетенције.

Закључна разматрања

Проучавање наставе ликовне културе и улоге наставника из перспективе ученика основних школа представља један од важних предуслова за вредновање образовно-васпитног рада. Анализа резултата истраживања показује да највећи број ученика процењује Ликовну културу као осредње занимљив наставни предмет и сматра да наставник у значајној мери доприноси занимљивости самог предмета. Такође, највећи број ученика процењује Ликовну културу као наставни предмет веома лак за учење и опажа да је наставник веома допринео да им овај предмет буде приступачнији. Готово половина испитаних ученика изјашњава се да је потпуно задовољна радом наставника на часу, а нешто мањи број ученика – да је углавном задовољна. Ниво задовољства ученика методама реализације часа и односом наставника са ученицима повезан је са начинима на које ученици процењују занимљивост овог наставног предмета. Анализа одговора ученика указује на то да су занимљивост и процењени ниво тежине овог предмета за учење у највећој мери повезани са начином обраде градива, начином рада наставника, разноврсношћу задатака који се постављају ученицима.

Резултати истраживања недвосмислено указују на важност улоге наставника и његових компетенција за успешну реализацију наставе Ликовне културе. Које ће функције те наставе доћи до изражаја у току њене реализације и у којој мери, не зависи само од онога што је планом и програмом прописано већ и од тога како наставник разуме, тумачи и реализује циљеве, односно садржаје програма.

Иако не постоји општеважећи модел „доброг наставника ликовне културе”, може се указати на пожељне правце подстицања развоја компетенција наставника. Поред компетенција из области ликовне уметности, иницијално образовање и професионално оспособљавање наставника треба да обухвати и стицање знања о развојним карактеристикама деце, разумевање проблема васпитања и образовања у светлу различитих теоријских концепција, као и оспособљавање предавача да критички сагледава значење тих теорија за примену у пракси. Наставник Ликовне културе треба да буде дидактичко-методички оспособљен за планирање, организовање и реализовање наставе на начин који ће омогућити да се код ученика подстакне креативност и ликовно истраживање, интерпретација и дискусија на пољу уметности. Треба континуирано да изграђује слику своје улоге и утицаја у том процесу, уз помоћ сазнања која му омогућавају да испитује, проверава и мења своју праксу. Његова отвореност за информације у вези са очекивањима ученика, њиховим интересовањима, потребама и циљевима, као и спремност да те информације користи у планирању свог рада – позитивно утичу на развој ученика и на постигнућа која ће остваривати.

Имајући у виду значај и улогу уметности и ликовног васпитања за целокупни развој личности, неопходна су даља теоријска и емпиријска истраживања у циљу обезбеђивања научне основе за унапређивање наставе Ликовне културе.

ЛИТЕРАТУРА:

Beljkašić, D. (1985) O razvoju i funkciji Likovne kulture u našem savremenom društvu, *Likovna kultura*, Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske, str. 7–32.

Бодрoшки, Б. (1997) Чиниоци интересовања за наставне предмете, *Зборник радова са међународног симпозијума Истраживања у педагогији и андрагогији*, Београд: Институт за педагогију и андрагогију Филозофског факултета у Београду, стр. 69–73.

Vigotski, L. S. (1975) *Psihologija umetnosti*, Beograd: Nolit.

- Galbraith, L. (2003) *The Promise and Importance of Research on Art(s) Teacher Education*, Arizona: National Art Education Association.
- Dahlberg, G., Moss, P. and Pence, A. (1999) *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care*, London: Falmer Press and Philadelphia.
- Day, M. and Eisner, E. (2004) *Handbook of Research and Policy in Art Education*, Arizona: National Art Education Association.
- Dewey, J. (1938) *Experience and education*, London – New York: Macmillan Publishing.
- Zimmerman, E. (2010) *Lowenfeld Lecture, Creativity Art Education: A Personal Journey in Four Acts*. Retrived on 3 May 2017 from http://www.arteducators.org/research/lowenfeld_lecture_2010_enid_zimmerman.pdf
- Karlavaris, B. (1991) *Metodika likovnog odgoja 1*, Rijeka: Hofbauer.
- Кораћ, И. (2008) Положај и функција ликовне културе у односу на друге наставне предмете у основној школи, *Методички егземплари*, Београд: УЛУС, стр. 14–60.
- Korać, I. and Gutvajn, N. Support strategies for student art expression, in: *Researching paradigms of childhood and education, Book of selected papers*, eds. Prskalo, I. et al. (2015), Zagreb: The Faculty of Teacher Education University of Zagreb, p. 110–118.
- Кораћ, И. (2015) Ставови ученика основних и средњих школа о Ликовној култури, *Култура, часопис за теорију и социологију културе и културну политику*, бр. 147, Београд: Завод за проучавање културног развитака, стр. 242–257.
- Кораћ, И. (2012) Компетенције наставника за реализацију наставних садржаја, *Настава и васпитање*, 61 (1), стр. 99–109.
- Крњаић, С. (2002) *Социјални односи и образовање*, Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Максић, С. (2006) *Подстицање креативности у школи*, Београд: Институт за педагошка истраживања.
- Мирков, С. (2002) Неки чиниоци формирања ставова према наставним предметима, *Настава и васпитање*, бр. 5, стр. 383–399.
- Мирков, С. (2003) Узроци проблема у учењу код ученика основне школе, *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд: Институт за педагошка истраживања, бр. 35, стр. 151–165.
- Правилник о наставном плану и програму основног образовања и васпитања, *Службени гласник РС*, 6/07, 2/10.
- Селаковић, К. и Милутиновић, Ј. (2013) Уметност као искуство – концепција Цона Дјуија, *Настава и васпитање*, бр. 62 (2), стр. 281–293.

Спасеновић, В. и Милановић Наход, С. (2001) Ставови ученика према проблемима и потребама наших школа, *Зборник Института за педагошка истраживања*, Београд: Институт за педагошка истраживања, бр. 33(1), стр. 389–407.

Хавелка, Н. (1997) Ученички доживљај школе: како ученици процењују наставне предмете, *Психолошка истраживања*, бр. 9, стр. 177–217.

Шкорц, Б. (2012) *Креативност у интеракцији*, Београд: Мост арт.

Isidora Korać, Nikoleta Gutvajn

and Snežana Mirkov

College for Teaching and Business IT *Sirmium*, Sremska Mitrovica;

Institute for Educational Research, Belgrade

ART EDUCATION AND TEACHER ROLE FROM STUDENT PERSPECTIVE

Abstract

In this article we have been focused on studying the ways in which elementary school students experience art education and work of art teachers. We were interested in how students evaluate the difficulty and attraction of Art as a school subject, how much they are satisfied with the work of their art teachers and how much the work of their teachers has contributed to this subject becoming easier and more interesting to them. The sample covered 215 eighth grade students from different urban and rural elementary schools. For research purposes, a questionnaire was designed containing open-ended and close-ended questions. The research results indicate that the largest number of students evaluated art education as medium interesting and very easy, also showing that students think that the attraction and the level of difficulty of the subject itself depend a lot on the teacher. The attraction and the difficulty of the subject mostly depend on: the method of work on the curriculum, the method of work of the teacher and the diversity of tasks given to students. The results therefore suggest that the professional competences of an art teacher are the key factor in successful teaching.

Key words: *teacher's work, teacher's role, student attitude, elementary school, art culture*